

Література:

1. Альошкін В. С. Синергетичний підхід до моделювання соціально-економічної політики України на шляху до євроінтеграції // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – №2 (36). С.74–79.
2. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития. – М.: Знание, 1987. – 304 с.
3. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1999. – 268 с.
4. Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии. – 1991. № 6. – С. 45–57.
5. Хакен Г. Синергетика. – М.: Мир, 1980. – 404 с.

УДК 159.922

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Тараненко А. В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ania.taranenko@gmail.com*

З огляду на глобальний процес інтеграції й асиміляцію культур, моральні якості і здатність до взаєморозуміння з іншими людьми набувають усе більшого значення. Актуальною сьогодні стає і підготовка особистості до життя в сучасному динамічному полікультурному просторі, формуванням здатності до постійного самонавчання й саморозвитку. У цих умовах формування комунікативної толерантності стає пріоритетним завданням сучасної психології.

Комунікативна толерантність вивчається в контексті проблеми професійної взаємодії і взаємостосунків в малих групах (О. Клепцова, Я. Коломінський, О. Нурлігаянова та ін.), як умова успішної навчальної діяльності майбутніх фахівців (О. Калач, Л. Ніколаєва, О. Сухих та ін.). Окремим аспектам формування комунікативної толерантності були присвячені роботи М. Андрєєва, О. Безпалька, В. Бойка, Н. Бутенко, О. Волошиної, Ю. Вторнікової, О. Гаврилюк, О. Грищук, Я. Довгополої, О. Зарівної, А. Зінченко, В. Садової, І. Татарини, Ю. Тодорцевої та ін. Проте попри посилену дослідницьку увагу до означеної проблеми, дотепер немає єдиного розуміння феномена комунікативної толерантності та шляхів її формування.

За цих обставин метою статті є розкрити поняття комунікативної толерантності особистості.

Сприймаючи толерантність як психологічну категорію, що тісно пов'язана зі сферою спілкування, розглянемо поняття «комунікативна

толерантність». Комуникативна толерантність – це характеристика ставлення особистості до людей, що вказує на ступінь цього ставлення й терпимості до неприємних чи неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів у взаємодії [4, с. 39].

Таке визначення толерантності, пов'язаної зі сферою спілкування (комуникативної толерантності), базується на понятті, що було введено у психологію В. Бойком, який трактує його як «характеристику ставлення особистості до людей», що демонструє переносимість / непереносимість індивідом поведінки, особистісних особливостей іншої людини у процесі комунікації [2, с. 73].

Н. Рачицька розглядає комуникативну толерантність як елемент комуникативної компетентності [8]. Комуникативна компетентність дійсно полягає в досягненні комуникативного, інтерактивного і перцептивного рівнів адекватності партнерів. Вона складається з наступних умінь [8, с. 111]:

- давати соціально-психологічний прогноз комуникативної ситуації;
- соціально-психологічно програмувати процес спілкування;
- здійснювати соціально-психологічне управління комуникативною ситуацією.

Аналізуючи й оцінюючи роль емоцій у спеціальному функціонуванні особистості у її біосоціальній структурі, Н. Рачицька, спираючись на наукові праці В. Бойка, вважає одним із найважливіших феноменологічних проявів комуникативної компетентності особистості саме комуникативну толерантність [8].

Є. Виноградова наголошує на тому, що комуникативна толерантність є основною якістю особистості, яка виявляється в терпимості, безконфліктності, а також стійкості, довірливості і здатності спокійно та без роздратування приймати індивідуальності інших людей. Авторка стверджує, що умовою ефективності даної характеристики виступає саме комуникативна толерантність, що є стійкою комуникативною якістю особистості [3].

Г. Ашин розглядає комуникативну толерантність як найбільш виражений і значущий для більшості майбутніх фахівців вид соціальних відносин, що виявляються в міжособистісних взаєминах, нормах і практиках повсякденної навчальної життєдіяльності, та колективних ідентифікацій і виділяє п'ять основних рівнів комуникативної толерантності [1, с. 275]:

1) *Терпимість* трактується як здатність пригнічувати в собі реакції негативізму стосовно до чужих думок, звичок, традицій, поведінки, культури в цілому, але при цьому не робити ніяких спроб зрозуміти один одного;

2) *Повага* розглядається в контексті ставлення до іншої думки як доречної, що має місце поряд з іншими, але без спроб до природної, невимушеної взаємодії на постійній основі;

3) *Емпатія* тлумачиться не тільки як шанобливе ставлення до іншої думки, а і як спроба стати на бік іншого й подивитися на свої дії з його позиції, готовність на цій основі до взаємодії;

4) *Доброта* є спробою не тільки зрозуміти мотиви дій інших, а й готовність у разі необхідності прийняти іншу позицію. Але тут взаємодія з іншими проходить із позицій певної переваги, співчуття іншому як слабшому;

5) У *спілкуванні* виокремлюють два аспекти: власне спілкування і взаємодію. Тут толерантність як поняття і проблема зникає, втрачає свої сутнісні властивості й вивчається як самостійна категорія і проблема.

В. Бойко наділяє комунікативну толерантність систематизуючою ознакою, підкреслюючи той факт, що з нею узгоджуються і складають певний психологічний ансамбль багато інших якостей індивіда, передусім, моральні, характерологічні та інтелектуальні. Саме тому особливості комунікативної толерантності можуть свідчити про психічне здоров'я, внутрішню гармонію або дисгармонію, про здатність до самоконтролю та самокорекції [2].

Г. Олпорт виділяв два шляхи розвитку особистості: толерантний та інтолерантний. Учений вважав, що толерантна людина вільна, великодушна та має позитивну «Я-концепцію», а для інтолерантної особистості характерні уявлення про власну перевагу, небажання брати на себе відповідальність, прагнення до влади і підпорядкування [7].

В. Лабунська описує такі прояви інтолерантності поведінки, як персоніфікація, деперсоналізація системи відносин людини зі світом, що призводять до того, що індивід перестає переживати почуття особистої відповідальності і прагнути до досягнення цінностей, культури. Вона зазначає, що «інтеріоризація» відносин «ігнорування» іншого призводить до недовіри до самого себе, до боязні власних особистісних проявів, що, у свою чергу, є основою для формування деструктивних, інтолерантних форм поведінки» [5].

Аналізуючи роботи зарубіжних учених, В. Лапа приходять до висновку, що до чинників, які зумовлюють інтолерантність спілкування, можна віднести занижену самооцінку, відчуття безпорадності, стереотипність мислення. Таким чином, толерантність є не тільки прагненням до взаєморозуміння та прийняття навколишньої дійсності, вона також має на увазі міжособистісну взаємодію без насильства. Людина ж, яка володіє високим рівнем комунікативної толерантності, досить урівноважена, сумісна з дуже різними людьми. Завдяки цим перевагам створюється психологічно комфортне

середовище для спільної діяльності та досягнення синергічного ефекту такої взаємодії. Спілкуючись із толерантною особистістю, оточуючі відчують комфорт [6].

Отже, комунікативна толерантність є важливою характеристикою індивіда, бо ґрунтується на таких індивідуальних особливостях партнерів, як ціннісні орієнтації, звички, потреби, етичні норми, емоційний фон. Її прояви у спілкуванні зумовлені тим, що індивід не відчуває негативних емоцій через наявність будь-яких відмінностей між собою та іншими людьми, можливо, і не помічає їх. Будучи однією з найважливіших особливостей особистості, толерантність багато в чому визначає траєкторію життєдіяльності, оскільки відіграє величезну роль для встановлення взаєморозуміння, прийняття одне одного, а це важливо як в особистих, так і в ділових, професійних відносинах. Комунікативна толерантність є найважливішою властивістю особистості, необхідною для оптимізації процесів спілкування і взаємодії.

Література:

1. Ашин Г. К., Волкова Г. И., Глаголев В. С. и др. Культура толерантности: опыт дипломатии для решения современных управленческих проблем: учеб. пособ. / Под ред. И. Г. Тюлина. Москва : Московский государственный институт международных отношений (Университет), 2004. 304 с.
2. Бойко В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других. Москва : Филин, 1996. 472 с.
3. Виноградова Е. Субъектные предпосылки толерантности личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Нижегородский государственный педагогический университет. Сочи, 2002. 23 с.
4. Дубчинський В., Кусайкіна Н., Цибульник Ю. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків : Школа, 2006. 1008 с.
5. Лабунская Е. Социально-психологические причины интолерантного общения. URL: <http://www.tolerance.ru/VT-3-4-socialno.php?PrPage=VT>.
6. Лапа В. М. Наукові підходи до визначення поняття «комунікативна толерантність». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2016. Вип. 6 (2). С. 61-65.
7. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / пер. с англ. Л. Трубицыной и Д. Леонтьева. Москва : Смысл, 2002. 462 с.
8. Рачицкая Н. Коммуникативная толерантность как элемент коммуникативной компетентности. *Современная психология: материалы II междунар. науч. конф. (г. Пермь, июль 2014 г.)*. Пермь: Меркурий, 2014. С. 55-56